

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Академія
муніципального управління

№ 11, 2011 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.246.025.2

С. М. Двигун,
аспірант Академії муніципального управління

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF MECHANISMS OF STATE REGULATION OF FOREIGN UKRAINE

В статті розкрито сутність методології державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в умовах розвитку інтеграційних процесів за такими основними елементами: мета, об'єкт, предмет, суб'єкт, завдання, механізми та результати. Запропоновано класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за: формою впливу, характером, способом здійснення, призначенням, терміном дії.

In the article essence methodology state of international management in the field of trade in the development of integration processes in the following main elements: purpose, object, object, subject, objectives, mechanisms and results. The classification of methods of regulation of foreign economic activity: influence of form, character, method of implementation, purpose, duration.

Вступ

На всіх історичних етапах розвитку держави зовнішньоекономічна діяльність впливала на вирішення економічних проблем на різних рівнях: народного господарства в цілому, окремих регіонів, підприємств. Як частина загальної структури народного господарства, зовнішньоекономічна діяльність впливає на удосконалення внутрішньогосподарських пропорцій, розміщення і розвиток виробничих сил. Ще жодній країні не вдалося створити здорову економіку, ізолювавшись від світової економічної системи.

З розвитком державності в Україні та розумінням того, що ринкові відносини не виключають, а в деяких випадках, навпаки, вимагають втручання державних інституцій в науковій літературі з'являється низка праць присвячених державному регулюванню економіки в цілому та зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Найбільш відомі серед них праці Л.Дідківської, Л.Головка, С.Чистова, А.Никифорова, Т.Куценко, Ю.Тормоса, Т.Стеценко, А.Ягодки, Л.Швайки та ін. Названі автори наукових статей, монографій та навчальних посібників розглядають одну з основних функцій державного управління економічними процесами – регулювання цих процесів. Проте інші функції державного управління висвітлюються ними побіжно без належної глибини.

На жаль, серед досить великого переліку наукових робіт лише незначна їх частина присвячена вивченню проблем державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. У даному сенсі привертають до себе увагу праці А.Мерзляк, В.Воротіна, В.Юрчишина та колективу науковців під керівництвом А.Кредісова, в яких розкриваються організаційно-правові та фінансово-економічні механізми управління зовнішньоекономічною діяльністю як на загальнодержавному та регіональному рівнях, так і на рівні підприємств.

Постановка завдання

Розкрити сутність механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю у сфері торгівлі в умовах розвитку інтеграційних процесів.

Результати

Зважаючи на те, що тема державного управління зовнішньоекономічною діяльністю є достатньо складною й багаторівневою та торкається багатьох аспектів (регулювання, контроль, правове забезпечення, інформаційне забезпечення), то і об'єкт, і предмет і суб'єкт даного дослідження є поняттями складними і неоднозначними, тому зупинимось на них більш докладно.

Об'єктом виступають процеси державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності, а предметом дослідження є державне регулювання та контроль у сфері зовнішньоторговельної діяльності України в умовах трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки.

Стосовно суб'єктивної складової, тобто зі сторони дослідження тих чинників які впливають на досліджуване явище, то зазначимо, що процеси державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності передбачають наявності як мінімум двох груп суб'єктів, що мають безпосереднє відношення до даного процесу: по-перше, це суб'єкти зовнішньоторговельних відносин; по-друге – це суб'єкти державного регулювання.

Відповідно до чинного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають громадську правоздатність та дієздатність згідно з чинним законодавством України та постійно проживають на території України;
- юридичні особи, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та капітал яких знаходиться повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;
- фізичні та юридичні особи, які не є юридичними особами згідно із законами України, але які не мають постійне місцезнаходження на території України та яким цивільно-правовим законодавством не заборонено проводити господарську діяльність;
- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення тощо), але які мають постійне місцезнаходження на території України);
- спільні підприємства з участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зареєстровані в Україні та мають постійне місцезнаходження на території України;
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені Законами України [4].

Для виходу на зовнішній ринок суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності повинен зареєструватися в Міністерстві зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі або органі, що виконує його функції. Для здійснення зовнішньоекономічної діяльності необхідно відкрити власний валютний рахунок в установі банку, одержати необхідні ліцензії на різні види і форми зовнішньоекономічної діяльності, якщо вони підлягають ліцензуванню, укласти угоди на окремі види діяльності із зарубіжними формами і на право здійснення операцій, пов'язаних із купівлею іноземної валюти, ознайомитись із правилами митних процедур.

Рестрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на основі заяви і нотаріально заверених копій статуту та інших установчих документів. Суб'єкти економічної діяльності мають рівні права у здійсненні всіх видів зовнішньоекономічної діяльності, які дозволені чинним законодавством.

Практична реалізація зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на підставі застосування певних правових норм, закріплених в міжнародних та національних нормативних документах.

В останні роки у зв'язку з відміною державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність в Україні майже щомісячно приймаються законодавчі та відомчі нормативні акти з регулюванням зовнішньоекономічних відносин, покращення контролю за повнотою розрахунків за експортно-імпортними операціями. За порушення чинного законодавства України в сфері зовнішньоекономічної діяльності всі суб'єкти, як іноземні, так і суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності України, несуть майнову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється державою, недержавними органами управління економікою (товарні фонди, валютні біржі і торгово-промислової палати України) та самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою:

- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці;
- захисту економічних інтересів України та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- заохочення конкуренції та ліквідації монополізму у сфері ЗЕД;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці;
- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку.

Суб'єктами державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності є органи законодавчої та виконавчої влади різного рівня. Вищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є Верховна Рада України. Вона створює законодавчу базу у сфері зовнішньоекономічної діяльності:

- розглядає, затверджує та змінює структуру органів державного регулювання;
- укладає і ратифікує міжнародні договори України;
- встановлює правові режими на території України.

Загальне керівництво здійснює Кабінет Міністрів України на основі прийнятих законів Верховною Радою України. У підпорядкуванні Кабінету Міністрів України знаходяться Міністерства, Державні комітети, Центральні органи влади зі спеціальним статусом та інші центральні органи та установи.

Питання управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності знаходяться у компетенції зразу декількох органів виконавчої влади серед яких ключову позицію займає Міністерство економіки України.

Міністерство економіки України:

- забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики;
- здійснює контроль за державними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, дотриманням законів України.

Міністерство економіки України здійснює регулювання та контроль за питаннями, що стосуються забезпечення складання балансу платежів, зведеного валютного плану, коригування розмірів митних тарифів, порядку проведення митних операцій, режиму і ліцензування в Україні, укладання міжурядових угод і контролю за їх реалізацією і т.д.

Другим за значенням у структурі державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності є Державна митна служба України, яка відноситься до Центральних органів влади зі спеціальним призначенням і має досить складну організаційно-управлінську структуру.

Державна митна служба України: здійснює митний контроль на території України; затверджує акти з питань митної політики держави.

Більш докладно роль та місце Державної митної служби України в системі державного управління зовнішньоторговельною діяльністю буде розглянута у наступному розділі роботи.

Державна служба експортного контролю України здійснює оперативне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно обсягів квотування та ліцензування експорту, асортименту експортних товарів тощо.

Національний банк України: реалізує валютну політику держави; регулює курс національної валюти; здійснює облік та розрахунки по одержаних державних кредитах і позиках; здійснює зберігання та використання золотовалютного резерву України; представляє інтереси держави у відносинах з центральними банками інших країн; видає ліцензії на здійснення комерційними банками операцій в іноземній валюті.

- Крім центральних органів державного управління регулювання та контроль зовнішньоторговельної діяльності здійснюють і органи місцевого управління, які:
- здійснюють реєстрацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (як суб'єктів господарської діяльності);
 - контролюють функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні;
 - контролюють придбання, продаж і обмін валют на валютних аукціонах і біржах, міжбанківському валютному ринку [4].

Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю на місцевому рівні здійснюється на основі наказів і директив, що надходять від органів центральної влади, шляхом розробки спеціальних регіональних Програм та Заходів, тому ми будемо розглядати ці питання на макrorівні.

Зважаючи на важливість функції державного контролю в системі державного управління визначимося з предметом, об'єктом та суб'єктами державного контролю у сфері зовнішньої торгівлі.

Ми вважаємо, що в сучасних умовах контроль необхідно розглядати з одного боку, як одну із стадій управлінського процесу, що забезпечує досягнення його цілей, з другого боку, як вид діяльності, що має свої специфічні особливості і вимагає окремого всебічного вивчення.

Визначившись з предметно-суб'єктним складом наукового дослідження проблем державного управління зовнішньоторговельною діяльністю звернемося до методів, використання яких і дозволяє здійснювати це управління. При цьому розглянемо окремо методи регулювання та методи контролю, які використо-вуються державними органами відносно управління зовнішньою торгівлею.

Загальне державне регулювання зовнішньої торгівлі здійснюється за допомогою різних методів, які застосовуються на різних рівнях державного управління, мають певне цільове призначення і передбачають використання певних способів та прийомів.

У світовій і вітчизняній практиці всі методи з регулювання зовнішньоторговельної діяльності поділяються на дві великі групи: адміністративні методи, – є короткотерміновими мають обмежувальний або фіскальний характер та через які держава здійснює „ручне” управління у сфері зовнішньої торгівлі з метою термінового впливу на прискорення чи гальмування тих чи інших процесів виходячи з державних потреб; економічні методи – є довгостроковими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету від зовнішньої торгівлі.

У науковій та фаховій літературі методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності розглядаються достатньо широко. Вони висвітлюються і в працях фахівців з державного регулювання таких як: Л.Дідківської, Л.Головки, О.Іваницької і в працях фахівців з економіки – О.Гребельника, О.Дудчака і в роботах практиків – О.Сторова, В.Науменка, С.Терещенка. Майже всі з вище перелічених авторів сходяться в думці, про наявності двох груп методів державного регулювання зовнішньоторговельних операцій, але вони по різному визначають ці групи, характеризують їх та класифікують способи й прийоми в середині кожної з цих груп.

Також зустрічаються оригінальні авторські класифікації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які відрізняються від загальноприйнятої методики.

Так, Л.Дідківська та Л.Головка поділяють методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на наступним чином: правові; економічні (акти тарифного регулювання); валютне регулювання; адміністративні (нетарифні); заохочення експорту [2].

Як на нашу думку, то дана класифікація є дещо надуманою й не витримує критики. Взяти хоча б групу правових методів, що автори мають тут на увазі вони на жаль не розкрили, але зауважимо, що державне регулювання взагалі здійснюється тільки на основі правових актів і документів, які регулюють економічні або адміністративні відносини. Далі, незрозуміло чому, автори виключають зі сфери економічної діяльності валютні операції й виділяють їх в окрему групу, так як незрозуміло й те, чому методи направлені на заохочення експорту виключено з групи адміністративних методів регулювання. Не всім доречним також є слово „акти” при поясненні того, що під економічними методами автори розуміють виключно тарифне регулювання, а під адміністративними – нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У інших авторів також часто зустрічається ототожнення економічних методів з тарифними, а адміністративних з нетарифними методами регулювання. При цьому деякі автори вважають, що тарифні методи пов'язані тільки з функціями мита, а до нетарифних методів відносять: і кількісні обмеження; і регламентацію (ускладнення) митних процедур; і різноманітні податки на експорт та імпорт; і митні збори; і встановлення державних стандартів якості, норм упакування, маркування, інші форми торговельних бар'єрів; і валютні обмеження; і антидемпінгові заходи (антидемпінгове мито, компенсаційне мито); і „добровільні обмеження імпорту”.

Так, Кузнецова Н.В. до тарифних методів регулювання ЗЕД відносить тільки методи, що засновані на тарифі, а все інше в т.ч. й податок на додану вартість та акцизний збір включає до переліку нетарифних методів. [6]. Інші автори зазначають, що митно-тарифне регулювання базується на застосуванні імпортерських та експортних тарифів та зборів, а до методів нетарифного регулювання включає квотування, ліцензування та інші зовнішньоторговельні операції [1]. Дані твердження частково є вірними – дійсно митно-тарифне регулювання базується на використанні Митного тарифу. Проте дискусійними є положення авторів про віднесення до нетарифних методів податків і тим більше інших зовнішньоторговельних операцій.

Найближчим до істини є визначення Корнєвої Т.В. яка зазначає, що методи тарифного регулювання ґрунтуються на засадах Митного тарифу України і Митного кодексу України та відносять до інструментів тарифного регулювання наступне: всі види мита, в тому числі і антидемпінгове та компенсаційне; класифікацію товарів згідно товарної номенклатури ЗЕД; митну вартість товарів; країну походження товарів; зміну валютного курсу.

До нетарифних методів, які на думку автора є альтернативними тарифному регулюванню та впливають безпосередньо на кількісні і вартісні параметри зовнішньоекономічної діяльності, автор відносить: квотування, ліцензування, технічні стандарти вимоги до упакування та інше [5]. Але автором не визначено місце інших платежів: податку на додану вартість, акцизного збору.

Не має одностайності щодо змісту митно-тарифних і нетарифних методів і серед практиків. Так одні визначають, що система митно-тарифного регулювання включає наступні складові: Митний тариф України, мито, митна вартість товару, країна походження товару, а заходи нетарифного регулювання полягають у встановленні державою кількісних обмежень та технічних бар'єрів. Інші розглядають митно-тарифне регулювання як систему митного тарифу, що базується на митній вартості, тарифній класифікації та тарифних пільгах [3].

Глибокий аналіз з питань регулювання зовнішньоторговельних операцій наведений в працях С.Терещенка, який робить акценти необхідності комплексного впливу тарифного регулювання на обсяги сум митних платежів від експортно-імпортерських операцій. На думку автора комплексність проявляється через визначення митної вартості товару, коду товару відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності та країни походження, що суттєво впливає на застосування окремих ставок мита певних товарів. Також автор приділив багато уваги класифікації нетарифних методів регулювання та навіть узагальнену класифікацію згідно якої до методів нетарифного регулювання відносяться наступні методи: кількісні обмеження, побічний протекціонізм, стимулювання експорту, обмеження митного оформлення, цінова політика держави та державне регулювання режиму розрахунків за імпорт, правове забезпечення [280].

Отже ми бачимо, що класифікація, що пропонується різними авторам, в основному, зводиться до підліду методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на дві групи – тарифні і нетарифні. Проте є різні підходи до визначення їх змісту та способів їх застосування. За результатами проведеного дослідження щодо висвітлення науковцями та практиками методів державного регулювання та з урахуванням поглядів різних авторів, пропонуємо власну класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками: формою впливу; характером; способом здійснення; призначенням; терміном дії з визначенням певного набору інструментів, що використовуються з метою регулювання зовнішньоторговельної діяльності й формують змістове наповнення кожної класифікаційної групи.

При розробці даної класифікації ми виходимо з того, що регулювання зовнішньоторговельної діяльності здійснюється через використання певного набору інструментів, як то: митний тариф, митний збір; податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти, коди товарної номенклатури, кількісні обмеження,

побічний протекціонізм, технічні стандарти тощо.

Так, за формою впливу до прямих методів ми відносимо митний тариф, митний збір, кодифікація товарів, кількісні обмеження, заходи побічного протекціонізму й стимулювання експорту, технічні стандарти тощо; до непрямих методів - податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти тощо. Якщо ці ж інструменти класифікувати за характером прояву, то вони розподіляться наступним чином: економічні – митний тариф, митний збір; податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти, коди товарної номенклатури; адміністративні – кількісні обмеження, побічний протекціонізм, стимулювання експорту, технічні стандарти.

Висновки

Визначено, що всі методи з регулювання зовнішньоторговельної діяльності поділяються на дві великі групи: адміністративні методи, які є короткотерміновими мають обмежувальний або фіскальний характер та через які держава здійснює «ручне» управління у сфері зовнішньої торгівлі з метою оперативного впливу на прискорення чи гальмування тих чи інших процесів виходячи з державних потреб; економічні методи, які є довготривалими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення надходжень до бюджету від зовнішньої торгівлі.

Існуюча класифікація методів державного регулювання зовнішньоторговельною діяльністю не має однозначності, часом є дещо надуманою й не витримує критики. Часто під економічними методами автори розуміють виключно тарифне регулювання, а під адміністративними – нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. При цьому вважається, що тарифні методи пов'язані тільки з функціями мита, а до нетарифних методів відносять всі інші засоби регулювання, що є невірним. За результатами проведеного дослідження пропонуємо власну класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками: за формою впливу; за характером; за способом здійснення; за призначенням; за терміном дії. При розробці даної класифікації ми виходимо з того, що регулювання зовнішньоторговельної діяльності здійснюється через використання певного набору інструментів, як то: митний тариф, митний збір; податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти, коди товарної номенклатури, кількісні обмеження, побічний протекціонізм, стимулювання експорту, технічні стандарти тощо.

Література

1. Глобальний конкурентний простір: Монографія / О.Г. Білорус, Ю.М. Пахомов, І.Ю. Гузенко, О.К. Скаленко, О.В. Гаврилюк; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, Міжнар. асоц. "Україна - Рим. клуб", Міжнар. ін-т глобалістики. — К., 2007. — 680 с.
2. Дідківська Л.І. Финансовый контроль в отраслях народного хозяйства при различных формах собственности / Дідківська Л.І., Головка Л.С.. – М.: Финансы и статистика . – 2010. – 136 с.
3. Демьяненко А.Г. Формирование модели комплексного анализа эффективности внешнеэкономической деятельности предприятия / Демьяненко А.Г. // Экономика, фінанси, право. – 2005. - № 2. – С. 22-28.
4. Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация / И.И. Дюмулен. – М.: Экономика, 2007. – 271 с.
5. Каленський М. Місце і роль митного оподаткування в податковій системі держави / Каленський М. // Вісник податкової служби України. - 2009. - № 4. - С. 60-64.
6. Кузнецова Н.В. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Кузнецова Н.В. - К.: Т-во «Знання», КОО, – 2006, – 346 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"